

INDIJANSKO VPRAŠANJE V BRAZILIJ

V začetku je bil samo Mavutsinim. Nihče ni živel z njim. Ni imel žene, niti otrok, pa tudi nobenega sorodnika ne. Bil je sam.

Nekega dne je iz školjke napravil žensko in se poročil z njo. Ko se je rodil sin, je Mavutsinim vprašal ženo:

„Je deklica ali deček?“

„Deček je.“

„Torej, vzel ga bom s seboj.“

In sta šla. Otrokova mati je jokala in se vrnila v svojo vas — v jezero, kjer je zopet postala školjka.

„Mi,“ pravijo Indijanci, „smo vnuki Mavutsini — movega sina.“¹

Kaj se danes dogaja z vnuki Mavutsinimovega sinu? Kakšno usodo doživljajo indijanska plemena v Braziliji, deželi kapitalistične mrzlice, močne industrializacije in urbanizacije? Odgovori na ta vprašanja niso prav nič razveseljivi. Brazilija si zadnje čase na vso moč prizadeva, da bi čim hitreje integrirala vse indijanske etnične skupine v sklop celotne brazilske družbe. Vendar pa je integracija vse prej kot posrečena rešitev socialnih in etničnih problemov, s katerimi se sooča Brazilija danes. Ti problemi imajo namreč tako globalen značaj, da jim brazilska družba ni kos, kljub institucijam in številnim strokovnjakom, ki se ukvarjajo zgolj s temi vprašanji.

Darcy Ribeiro² eden vodilnih brazilskih antropologov in borcev za indijanske pravice, poudarja, da integracija ni identična stopitvi indijanskih etničnih skupin z nacionalno brazilsko družbo. V tem primeru bi prišlo do asimilacije, ki pa se — kakor so pokazale raziskave — ni uresničila. Integracija predstavlja le neko obliko akomodacije, pri čemer gre za prilagajanje indijanskih etničnih skupin na ravni ekonomskega življenja in v sferah institucionaliziranega vedenja nacionalne družbe. Omenjeni brazilski antropolog deli indijanske etnične skupine v 4 kategorije — glede na stopnjo integriranosti: 1. izolirane etnične skupine; 2. etnične skupine, ki so v delnem kontaktu z brazilsko družbo; 3. etnične skupine, ki imajo stalen kontakt z brazilsko družbo; 4. integrirane etnične skupine.

V prvo kategorijo uvršča vse tiste skupine, ki živijo na ozemljih, kamor brazilska družba še ni prodrla, in imajo tako s „civiliziranci“ le slučajne in redke stike. Te skupine so si ohranile še popolno kulturno avtonomijo. V drugo kategorijo vključuje tiste etnične skupine, na katerih ozemlja začenja prodirati „civilizacija“. Do določene stopnje so si še vedno ohranile kulturno avtonomijo, vendar pa se pri njih že pojavljajo nove ekonomske potrebe, katerih zadovoljitev je mogoča le v povezavi z brazilsko družbo, preko t. i. „agentov civilizacije“. V tretjo kategorijo sodijo skupine, ki so že izgubile svojo socialno-kulturno avtonomijo in so tudi popolnoma odvisne od regionalne ekonomije. Še vedno ohranjajo svoje tradicionalne običaje, ki pa so že prilagojeni novim razmeram — torej so že močno preoblikovani. Ta preoblikovanost je rezultat vseh zunanjih pritiskov — ekoloških, ekonomskih, kulturnih. V četrto kategorijo pa sodijo tiste etnične skupine, ki so prestale vse zunanje pritiske in preživele vse predhodne stopnje integracije, vendar so vse do današnjih dni ostale izolirane sredi nacionalnega prebivalstva. V glavnem se ti Indijanci zaposlujejo kot pomožna delovna sila ali pa kot specializirani proizvajalci določenih izdelkov nacionalnega tržišča. Navadno živijo na svojih starih ozemljih, vendar je njihovo

bivanje omejeno na določene parcele ali pa se — oropani svoje zemlje — nenehno selijo. Nekateri od teh skupin so izgubile tudi svoj jezik in jih skoraj nič več ne loči od podeželskega prebivalstva, s katerim delijo ozemlje. Enakomerno rasno mešanje, isti način oblačenja in isti način prehranjevanja bi lahko zagotovili popolno zlitje z okolico, če ne bi bili Indijanci sami prepričani, da predstavljajo posebno, drugačno ljudstvo. V njih se je razvila zavest o zaščiti svoje etnične identitete. Sredi obkrožujočega prebivalstva se počutijo nezaželeni, diskriminirani in sploh ponižujoče zaznamovani kot „Indijanci“.

Integracijski proces vsebuje proces etnično-kulturne transfiguracije, ki ima več vzrokov: ekološka prisila, biotična prisila, tehnično-kulturno, socialno-ekonomsko in ideološko vsiljevanje. Nenehni boji za življenjski prostor se navadno končujejo z zdesetkanjem indijanskih etničnih skupin. Tudi rasno mešanje pospešuje fizično redukcijo avtohtonega prebivalstva; poleg tega pa različne bolezni, ki jih prinašajo „agenti civilizacije“, iztrebljajo celotne indijanske naselbine. Sprejem novega orodja, ki sicer pospešuje gospodarstvo, ima škodljive posledice. Povzroča namreč odvisnost etnične skupine od posrednikov, ki zagotavljajo tehnične novosti, katerih Indijanci sami ne morejo proizvajati. To pa je vzrok za vrsto razdalnih učinkov v življenju rodovne skupnosti. Socialno-ekonomska prisila pahne Indijance v kapitalistično-tržni produkcijski sistem, ki si prisvaja njihovo zemljo in jih vključuje med pripadnike regionalne delovne sile. S tem pride do izničenja kulturne avtonomije in neravnotežja na področju socialnega življenja Indijancev. Ideološko vsiljevanje se odraža v „kulturnem stresu“ in psihičnih zavorah, ki so rezultat demoralizacije etosa rodovne skupnosti. Verovanja, moralne norme in vrednote, pa tudi osebna zavest se tako začno počasi prilagajati spremenjenim pogojem eksistence.

Računajo, da je leta 1500, ko so Portugalci odkrili Brazilijo, tu živel več kot 5 milijonov Indijancev. Delili so se v približno 240 etničnih skupin, vsaka s svojim jezikom in načinom življenja. Zgodovina je izbrisala mnogo njih, vendar je zanimivo, da tako množičnega in naglega izumiranja plemen, kot ga je povzročil kapitalizem 20. stoletja, ni poznalo nobeno drugo obdobje.

Prve kolonije so si Portugalci ustvarili v vzhodnem in južnem obalnem predelu — v današnjih zveznih državah Bahía, Pernambuco, São Paulo, Rio Grande do Sul in Santa Catarina.³ Tu so se srečali z Indijanci jezikovne skupine Tupí-Guaraní. Ker so imeli prvi koloni precejšen interes ustvariti si trdno eksistenčno osnovo v novi domovini, se niso preveč ozirali na avtohtono prebivalstvo. Deloma so ga iztrebili (največ z evropskimi boleznimi), deloma so ga izpodrinili v notranjost dežele, še največ pa so se rasno pomešali z njim. V tem pogledu so bili vročekrvni Portugalci resnično brez vsakršnih predsodkov. V začetku 18. stoletja se je naseljevanje začelo širiti v notranjost kontinenta. Zlata in diamantna mrzlca sta povzročili množično naseljevanje v današnje zvezne države Minas Gerais, Mato Grosso in Goiás in s tem prostorsko in kulturno preoblikovanje obeh področij. Precejšen prodor v tropske predele pa je povzročila kavčukova mrzlca v 19. stoletju.

Posegi v brazilski pragozd se danes seveda nadaljujejo, vedno bolj množični so in povzročajo vedno več ekoloških in socialnih problemov. Prav področje Amazonije, kjer se je ohranilo največ Indijancev (50 %), je danes najbolj izpostavljeno ostremu prodoru kapitalizma. Bilo bi zmotno, če bi trdili, da je bil brazilski pragozd v

preteklosti nedotaknjen; dejstvo pa je, da ravno 20. stoletje s svojim ekonomskih razvojem in integracijsko politiko povzroča nepopravljivo škodo tako gozdu kot njegovim prebivalcem. Ti prebivalci pa so poslednji brazilski Indijanci, ki žive še vedno tako, kot so živeli pred 500 leti, ko je na ta tla stopila bela civilizacija. Njeni prvi sli, ki so širom celotnega brazilskega ozemlja od samih začetkov spremljali naseljevanje dežele, so bili misijonarji. S svojimi metodami spreobračanja so posegali v način življenja Indijancev in s tem povzročali razkroj socialne in kulturne strukture plemen. Prvo, kar so storili „v imenu civilizacije“, je bilo razdiranje skupinskega življenja v t. i. „malocas“⁴ in razporejanje posameznih družin po lastnih kočah. S tem niso spremenili le bivalne kulture mnogih indijanskih plemen, ampak so posegli globoko v samo socialno strukturo. Staršem so odvzeli otroke in jih vtaknili v svoje internate, kjer so jih vzgajali v strogem krščanskem duhu. S katekizmom in evropsko moralo so jim vsiljevali drug jezik, drugačen način mišljenja in življenja sploh, kar niti malo ni bilo prilagojeno drugačnim življenjskim razmeram in potrebam. Dečki, ki so se po končanem šolanju vrnili v svoje vasi, so imeli precejšnje težave v asimilaciji s svojo avtohtono kulturo. Po eni strani niso bili več „divjaki“, po drugi pa tudi „civiliziranci“ ne. Mnogi misijoni, predvsem katoliški, ki jih država najbolj podpira, nadaljujejo z napačnimi posegi v kulturo Indijancev. Vse več pa se jih danes zaveda napak iz preteklosti in skušajo uresničevati svoje namene na drugačen način. Določeni krogi v brazilski cerkvi pa so trenutno celo najbolj zagriženi borci za indijanske pravice — za pravice Indijancev do svoje lastne kulture in jezika. Kakor je bila glavna napaka misijonarjev nepravilno poseganje na področje socialne in duhovne kulture Indijancev, tako je glavna napaka današnjega kapitalizma v tem, da odvzema Indijancem zemljo. S tem posredno prispeva k hitremu fizičnemu propadu celotnih plemen ali pa k popolnemu razdoru njihove socialne in duhovne strukture. Izgradnje velikih nacionalnih in internacionalnih kmetijskih, gozdarskih in rudarskih projektov na področju tropskega pragozda povzročajo prava genocidna dejanja. Ti projekti zahtevajo namreč ogromne količine zemlje, ki jo odžirajo Indijancem. S tem prihajajo v džunglo tudi ceste in velika moderna mesta. Sprva naseljuje ta mesta le delovna sila in strokovno vodstvo, ki je zaposleno v rudnikih, na plantažah in podobnih objektih. Kasneje pa v te „betonske džungle“ sredi pravedžungle naglo prodira vsesplošni migracijski val prebivalcev obalnih urbanih središč.⁵ Tudi izgradnje velikih hidrocentral groze indijanskim ozemljem, saj zaježitve rek povzročajo velike poplave in odnašanje rodovitne zemlje. Vzporedno z vsem tem pa v džunglo naglo vdirajo tudi prostitucija, alkoholizem, spolne bolezni (predvsem sifilis) in druge „radosti“ sodobnega razvoja. Vse to pa fizično uničuje indijansko raso. Navadna angina, gripa in podobne bolezni, ki jih belec preboli brez posledic, naravnost kosijo Indijance. Nema lokrat zato izginejo celotne vasi.

Indijanec je postal v ideologiji kapitalističnega napredka naenkrat povsem nepotreben, neproduktiven, izključljiv element, „aquele que deve morrer!“ Tako pojmovanje, ki se je s kapitalizmom vsesplošno razširilo med ljudmi, je naravnost potrebno vsem tistim, ki jemljejo Indijancem zemljo in jo obračajo v vir lastnega dobička. Na žalost je tega vedno več. V Braziliji je vsem dobro znano, da bogati koloni in velike multinacionalne družbe najemajo profesionalne morilce, ki „počistijo“

Poglavarji plemena Xavantes začenjajo dialog s predsednikom FUNAI-ja v Brasiliji

ozemlje, primerno za širjenje posestva. Kolikor ne pomorijo vseh Indijancev določenega ozemlja, se ti sami umaknejo v za življenje manj primerna področja in se začno udinjati kot poceni delovna sila na bližnjih posestvih belcev. Ti jim potem še namerno vsiljujejo ceneno žganje in jih s tem pahnejo v popolno življenjsko pasivnost. Odvzem zemlje pa povzroča tudi migracijo Indijancev v urbana središča. Posledica tega je dokaj žalostna, saj pristanejo na dnu brazilske družbe, kot marginala. Nagel preskok iz rodovne družbene ureditve in ruralnega okolja v kapitalistično, urbano okolje je preveč šokanten. Indijanci postanejo žrtve brezposelnosti, prostitucije in alkoholizma. S tem, ko smo Indijancu odvzeli zemljo, smo mu tako rekoč odvzeli vse. Zemlja je namreč temelj njegovega fizičnega in kulturnega obstoja. Indijanec živi z njo; zanj ni samo košček, iz katerega bi si produciral bogastvo. Zemlja, to so njegova ne le eksistenčna, ampak tudi „kulturna“ tla, na katerih goji vse svoje tradicije in način življenja; je torej podlaga strukturi njegove rodovno-plemenske družbene ureditve in z odvzemom zemlje je preoblikovanje te strukture ali pa celó izginjanje celih plemen neizogibno.

Medtem ko je do leta 1900 izumrlo le 10 indijanskih etničnih skupin, jih je od leta 1900 do leta 1957 izumrlo kar 87. Leta 1970 pa so v Braziliji našli le še 109 ljudstev indijanske rase z vsega skupaj 210.000 pripadniki. Toliko jih je torej ostalo od skupno približno petih milijonov (ok. 240 etničnih skupin), kolikor jih je na tem ozemlju živelo leta 1500.

Največji problem pri vsem skupaj je to, da vlada preko svojih številnih institucij že dobri dve desetletji vztrajno vodi politiko kolonizacije notranjosti dežele,⁶ po drugi strani pa hoče zaščititi indijanske etnične skupine, ki so se ohranile edino še na tem območju. Torej podpira prodor kapitalizma v amazonski pragozd, a prav ta prodor povzroča usodno naglo redčenje indijanskih vrst.

FUNAI (Fundação Nacional dos Índios)⁷ je institucija, ki naj bi Indijancem zagotavljala zaščito z zakonom o pravici do njihove lastne zemlje, jezika in kulture. Vedno naj bi jim pomagala v boju za to pravico. Varovala naj bi tudi njihov teritorij pred vdorom kolonov in različnih virusnih bolezni. Na žalost pa je vse to več ali manj le na papirju. V praksi se rado dogaja ravno nasprotno. FUNAI je zatajila že tolikokrat, da se Indijanci večkrat ne obračajo na pomoč njene službe, ampak rešujejo probleme po svojih lastnih zmoglostih, seveda po načelu „zob za zob, glavo za glavo“. Tako lahko nemalokrat beremo v dnevnem tisku podobne vrstice: „Na km 62 na cesti Bôca do Acre — Cruzeiro do Sul je

sinoči skupina z loki in puščicami oboroženih Indijancev napadla hišo tamkaj živečega kolona zaradi nenehnega prilaščanja njihove zemlje in širjenja posestva . . . " Vzroki neuspešnega delovanja organizacije FUNAI so v njenem skrajno birokratičnem značaju in v pošastni korupciji, ki, tako kot vse ostale institucije, zastruplja tudi FUNAI. Dogaja se, da njeni uslužbenci „odstopijo“ določen kos zaščitene zemlje instituciji, ki skrbi za kolonizacijo amazonske džungle, ali pa kar petičnemu kolonu samemu, za precej mične vsote denarja seveda. Tu se torej piše usoda Indijancev. Večkrat se je tudi že zgodilo, da so bili prav uslužbenci organizacije FUNAI tisti, ki so med nekatera plemena zanesli sifilis in s tem poskrbeli za zdesetkanje prebivalstva. Presenetljivo je, da organizacija v svoje vrste sila nerada vključuje antropologe, torej tiste strokovnjake, ki so v te vrste institucijah eni najbolj kompetentnih. Mnogi brazilski antropologi, skupaj s še nekaterimi drugimi intelektualci, študenti, določenimi predstavniki brazilske cerkve in predstavniki številnih indijanskih etničnih skupin pa so trenutno najglasnejši borci za indijanske pravice. Predstavniki posameznih etničnih skupin, ki imajo občasne ali pa stalne kontakte z nacionalno brazilsko družbo, se združujejo v t. i. „Assambleias Indígenas“ (indijanske skupščine), ki se odločno borijo za vsak kos zemlje. Često se dogaja, da ti predstavniki pripotujejo na pogajanja v glavno mesto Brasília.⁸

Eno najsvetlejših dejanj v zgodovini politike za zaščito Indijancev v Braziliji je bila prav gotovo ustanovitev nacionalnega parka Xingu. 1980 km dolga reka Xingu izvira v pokrajini Mato Grosso in se izliva v Amazonko tik pred njeno veliko delto. Celotno ozemlje vzdolž reke je brazilska vlada leta 1961 proglasila za nacionalni park in s tem zaščitila teritorij z vsemi njegovimi prebivalci pred zunanjimi vplivi in vdori. Na tem področju ne sme nihče graditi industrijskih objektov, plantaž, cest, hidroelektrarn ipd. V glavnem ta zakon upoštevajo, vendar je tudi res, da glavna cesta, ki so jo speljali preko celotne brazilske džungle — Transamazonica — prečka ravno nacionalni park Xingu.

Največ zaslug pri ustanovitvi parka so imeli trije bratje, antropologi Leonardo, Claudio in Orlando Villas Boas, ki so svoje življenje posvetili reševanju indijanskega vprašanja. Bratje so prišli na področje porečja Xingu leta 1940 kot delavci takratne službe za zaščito Indijancev (SPI). Njihova naloga pa je bila, da pomirijo takrat še „divja“ plemena, ki so naseljevala to področje. Bratje so med Indijanci ostali več desetletij, Claudio in Orlando pa sta se posvetila tudi intenzivnemu preučevanju jezikov in mitologije skupin Txukahamãe, Juruna in ostalih, ki živijo ob reki.

Na celotnem teritoriju parka živi danes 16 plemen, ki se dele v dve naselitveni koncentraciji — severni in južni Xingu. V jezikovnem in kulturnem pogledu so si plemena zelo različna. To dejstvo pa je verjetno tudi pripomoglo k odločitvi o izbiri porečja Xingu za nacionalni park. Na tem področju najdemo namreč predstavnike vseh štirih glavnih jezikovnih skupin, ki jih pozna ves ostali brazilski prostor, to so: Jê, Tupí, Karib in Aruak.

Če je pot počasne integracije oz. prilagajanja indijanskih etničnih skupin sodobni brazilski družbi, za kar si prizadevajo bratje Villas Boas, uspešnejša od krutega soočanja, ki spremlja vdor kapitalizma v brazilsko džunglo, bo pokazala šele prihodnost; seveda če bo omenjenim raziskovalcem in njihovim naslednikom vsaj še nekaj časa uspelo zadržati prodor kapitalističnih družb

na področje nacionalnega parka Xingu. Nedvomno pa je njihova pot bolj humana. Pustimo vse iluzorne, romantične predstave o „dobrem divjaku“ ob strani. Razumljivo je, da gre razvoj naprej; da spričo vse večje naseljenosti, s tem prostorske stiske in spričo vse večjih potreb današnjega sveta ne moremo pustiti džungle nedotaknjene, saj skriva v sebi ogromne rezerve naravnega bogastva. Jasno je tudi, da je s prodorom v te predele neizogibno soočenje dveh popolnoma različnih civilizacij, izmed katerih se mora ena nujno prilagoditi drugi. In ta, ki se mora in se je vedno morala prilagajati, je bila na nižji stopnji gospodarsko-kulturnega razvoja. Vprašanje je le, kakšno naj bo to soočenje in na kakšen način bo prilagajanje potekalo. To pa je že problematika, ki se je sodobna družba z najrazličnejšimi strokovnjaki lahko loteva.

Navsezadnje moramo pripomniti, da to ni le problem Brazilije, ampak tudi drugih latinskoameriških držav, kjer še živijo etnične skupine, ki jih moderna civilizacija še ni integrirala oz. asimilirala. Danes so to predvsem ljudstva tropskih pragozdov.

Opombe:

- 1) Orlando e Claudio Villas Boas, Xingu: Os índios, seus mitos. Rio de Janeiro: Zahar Editores, 1970. Legenda o prvem človeku, Mavutšinimu, je razširjena med Indijanci Kamaiurá (jezikovna skupina Tupí), ki živijo v južnem delu porečja Xingu.
- 2) Os índios e a civilização: A integração das populações indígenas no Brasil moderno. Petropolis: Editora Vozes, 1979.
- 3) Brazilija je danes federacija enaindvajsetih zveznih držav — Estados Unidos do Brasil.
- 4) „Maloca“ je velika, skupna hiša, kjer je bivala celotna vas. Navadno je bila okrogle oblike. V njej so imele posamezne družine točno določene prostore za svoje mreže, v katerih so spali. Življenje v „malocas“ je bilo običajno med večino brazilskih indijanskih etničnih skupin. Danes v tej vrsti bivališč živi le še malo plemen.
- 5) Brazilska vlada precej podpira to migracijo; prenaseljenost obale namreč povzroča s svojimi marginalnimi naselji vse več socialnih problemov. To pa je že drugo vprašanje Brazilije, ki v ožjem smislu pravzaprav ne sodi v tematično tega članka.
- 6) Načrtna kolonizacija poteka na ozemlju amazonskega pragozda in pa na področju stepske osrednje planote, kjer so zgradili leta 1960 tudi glavno mesto Brasília.
- 7) Leta 1910 je bila prvič ustanovljena institucija za zaščito Indijancev — t. i. SPI (O Serviço de Proteção aos Índios), ki si je prizadevala na kompromisen način rešiti problem Indijancev. S postopkom t. i. „pacifikacije“ je skušala plemena na miren in nevsiljiv način pripraviti na čim manj boleče soočenje s civilizacijo, imela je v glavnem enake naloge kot današnja FUNAI. Sprva je zelo uspešno delovala, potem pa je zašla v povsem birokratične vode in se pečala le še s korupcijo. Zato so jo v začetku 70. let ukinili in jo nadomestili z nič boljše današnjo organizacijo FUNAI. Leta 1910 je bilo v Braziliji tudi prvič z zakonom uveljavljeno priznanje, da so indijanske etnične skupine ljudstva, ki imajo pravico biti to, kar so; ki imajo pravico do svojih lastnih religij, do svojega lastnega načina življenja, ki edinega znajo

živeti; in to je način življenja, ki so ga prejeli od svojih prednikov in ki se lahko spreminja le počasi. Do takrat so namreč Indijanci imeli le za del krute prirode, nad katero je imel belec vso pravno oblast.

- 8) Tako je 5. maja 1980 skupina 31 z loki in puščicami oboroženih poglavarjev plemena Xavantes (drž. Mato Grosso) prišla v prestolnico Brasília, in sicer naravnost v palačo FUNAI-a, da bi s predsednikom te organizacije razpravljali o krizi v rezervatu. Zgradbo je obkrožil kordon policajev, „a so ga umaknili, ko je poglavar Anceto opozoril na nevarnost spopada...“ (Folha de S. Paulo, 6 de maio de 1980, p. 1.).

MOJCA TERČELJ

POSVETOVANJE „ŠOLE IN MUZEJI“

V Puli je bilo 4. in 5. junija peto posvetovanje na temo „Šole in muzeji“ (sodelovanje muzejev in šol kot oblika vzgojno-izobraževalnega dela).

Že tradicionalno posvetovanje je organiziralo Zgodovinsko društvo Istre (Povijesno društvo Istre Pula) v sodelovanju z Zgodovinskim društvom Reka, Zavodom za prosvetno-pedagoško službo skupščine občine Gospić in Reka, Samoupravno interesno skupnostjo za vzgojo in izobraževanje občine Pula in Arheološkim muzejem Pula, ki je bil tudi gostitelj posvetovanja. Z referati so se srečanja udeležili prosvetni in muzejski delavci iz Pule, Zagreba, Pazina, Buzeta, Reke, Našić, Koprja, Ljubljane, Cetinja in Beograda, da bi izmenjali dosedanje izkušnje medsebojnega sodelovanja, vendar so le štirje od osemnajstih referatov povzemali izkušnje in vidike šol, ostali pa so kazali predvsem na prizadevanja muzejev. Tudi to razmerje kaže na dejansko stanje oblik sodelovanja med šolami in muzeji. To je zaenkrat kljub nekaterim pozitivnim, predvsem pa ustvarjalnim izkušnjam (Prirodoslovni muzej Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper, Pomorski muzej Piran, Muzej savremene umetnosti Beograd, Moderna galerija Reka) še vedno stihijsko. Na eni strani se kaže kot izhod v sili za šole, ki zapolnjujejo praznine v učnem procesu z obiski muzejev, in na drugi strani kot potrjevanje komunikativne funkcije muzejev. Pri tem se šola kaže predvsem kot receptor muzeja, muzej pa kot ponudnik tistega, kar ima trenutno na zalogi.

Redki oziroma občasni so skupno načrtovani programi, ki pa najpogosteje dosežejo tisto raven, ko šolska mladina predvsem zbira predmete (primeri pri arheologiji, zgodovinarjih in tudi nekaterih etnologiji), manj pa je poudarjen vidik raziskovanja (zbiranje vseh vrst virov, njihova ureditev, skupna interpretacija), ki je pomemben del muzejskega in bi moral biti tudi del šolskega dela. Najpogostejša so še vedno predavanja kustosov pred eksponati, ki se jih nihče ne sme dotakniti, poleg tega, da velikokrat sploh niso usklajena (časovno in tematsko) s šolsko snovjo. Zato bi bilo potrebno bolj smiselno načrtovanje, organiziranje in izpeljava šolskih in muzejskih programov z vseh tematskih področij od biologije do zgodovine, umetnostne zgodovine, sodobne likovne ustvarjalnosti, arheologije, etnologije, tematike NOB. To bi zahtevalo večjo odprtost šol, njihovo „desholarizacijo“ in razumevanje muzejev kot vzgojno-izobraževalnih institucij (ne le načelno), torej med pedagogi, prosvetnimi delavci in muzealci vzpostavljeno dvosmerno komunikacijo.

Položaj kaže tudi na premajhno prepoznavanje vloge, ki bi jo lahko imeli muzeji kot sooblikovalci šolskih

programov (tudi na lokalni ravni), in možnosti, ki jih muzej s svojo raziskovalno, varstveno in komunikacijsko dejavnostjo z ustreznimi sredstvi (tehnični pripomočki, načini predstavitve, ...) in primernim kadrom (muzejski pedagogi oziroma za to angažirani kustosi) lahko ponudi šoli ne zgolj kot popestritev v izobraževalnem procesu, temveč kot program, ki je osmišljeno vključen v šolsko delo. Pogosto neinventivnost muzejev oziroma muzealcev išče opravičilo v pomanjkanju opremljenosti, denarja, kadrov ali pa se skriva za ideološko zapolnjenimi frazami samoobrambe svojega obstoja (nekateri muzeji NOB).

Konkretnih predlogov, razen deklaracij o nujnosti tesnejšega sodelovanja, potrebi po večji finančni pomoči (SIS-i za kulturo in izobraževanje) in „krožka vezilj“ pri Hrvaškem etnološkem društvu, kjer bi „pokazali tradicijo, ki izginja, izvirnost...“, ni bilo. Pa tudi samogovor muzealcev v diskusiji je bil brez prisotnosti šolskih delavcev nesmiseln, zato naj bi v prihodnje poskušali razširiti krog udeležencev na tiste, ki bi strokovno in finančno omogočili plodnejše oblike sodelovanja in kvalitetnejše rezultate. Srečanja naj bi bila obogatena tudi s konkretnimi demonstracijami rezultatov, sicer obstaja nevarnost, da se bodo diskusijske izkušnje, predlogi ponavljali še leta.

Nedvomno pa so bili nekateri konkretni primeri dela muzejev s šolsko mladino, ki presegajo „wunderkammer“ izkušnjo muzeja, osvežitev za tiste, ki na to skušnjo še vedno prisegajo. V prvi vrsti gre za prevrednotenje položaja, ki ga imajo muzeji vseh vrst. Muzej mora na sebi lasten način postati šola in prostor aktivnosti, možnosti ustvarjalnosti, pa naj se to dogaja v okviru muzejske stavbe ali zunaj nje v obliki raziskovalnih načrtov, ki jih vodijo muzealci na terenu in se kažejo v vseh stopnjah muzejskega dela od zbiranja do predstavitve.

INGRID SLAVEC